

Mykolas Bajarūnas – geologas ir paleontologas (120-osios gimimo metinės)

**Vytautas Skuodis,
Juozas Paškevičius,
Vytautas Lelešius**

Skuodis V., Lelešius V., Paškevičius J. Mykolas Bajarūnas – geologist and paleontologist (120th birthday anniversary). *Geologija*. Vilnius. 2002. No. 40. P. 55–65. ISSN 1392-110X.

The Lithuanian geologist Mykolas Bajarūnas (1882–1939) was born and spent his life in Russia. In 1905–1910 he studied geology at Kiev University. He took part in expeditions to Mangyshlak. From 1913 he worked at the museum of Sankt Petersburg Academy of Sciences and Committee of Geology and from 1934 at Institute of Geology of the Academy of Sciences (Moscow). He took part in many expeditions to Mangyshlak where he investigated Permian, Triassic, Jurassic, Cretaceous, Paleogene and Neogene (Tertiary) strata and found fauna in them. M. Bajarūnas specified the stratigraphy of the systems mentioned. He found and described oil occurrences, coal and phosphorite provenances. N. Andrusov and M. Bajarūnas are among the pioneers that systematically investigated the geological systems of Mangyshlak. During massive repressions in Russia, in 1937, M. Bajarūnas was repressed and without trial sent off to a concentration camp in Magadan Region, where he died in 1939.

Keywords: Bajarūnas, studies, work, expeditions to Mangyshlak, research, annotations, personality

Received 2 September 2002, accepted 4 October 2002.

Vytautas Skuodis and Juozas Paškevičius. Department of Geology and Mineralogy, Vilnius University, M. K. Čiurlionio 21, LT-2009 Vilnius, Lithuania

Vytautas Lelešius. Institute of Geology, Acad. Sci., Tajikistan, Aini str. 267. CJS 734063 Dushambe, Tajikistan

---

ĮVADAS

Šio straipsnio autoriams dar būnant studentais, kartą V. Skuodis knygoje „Tektonika SSSR“ aptiko M. Bajarūno pavardę. Paklaustas prof. J. Dalinkevičius pasakė, jog žinaš tokį geologą, tačiau daugiau žinių apie jį neturįs. 1960–1961 m. V. Skuodžiui studijuojant Leningrado kalnakasybos instituto kursuose, kartą J. Dalinkevičius jam atsiuntė laišką, kuriame pasiūlė pamėginti surasti kokių nors žinių apie geologą M. Bajarūną. Buvo kreiptasi į Sąjunginį geologinį-žvalgybinį institutą, kuriame surastas tuo metu seniausias instituto darbuotojas prof. V. Javorskis (1874–1974). Jis patvirtino: „Taip, Michailą Vikentijevičių aš pažinojau. Tai buvo labai malonus žmogus, be to, puikus šaulys – sportinio šaudymo varžybose Leningrade ir Maskvoje užimdavo pirmąją vie-

tą. Asmeniškai su juo bendrauti man neteko, bet apie jį daug galėtų papasakoti Maskvoje gyvenanti ir Mokslų akademijos Geologijos institute dirbanti daktarė M. Neijburg“. Ši taip pat senyvo amžiaus moteris, sužinojusi kokių reikalų į ją kreipiamasi, pasiūlė kartu eiti į Geologijos istorijos skyrių. To skyriaus archyve pati išėmusi M. Bajarūno bylą pasakė: „Čia rasite, kas jus domina. Be to, apie M. Bajarūną jums daug gali papasakoti jo sesuo Evelina Vikentijevna Bajarūnas, gyvenanti Maskvoje“. Iš karto jos surasti nepavyko, nes Taikos prospekte pasikeitė namų numeracija. Jos tikrąjį adresą nurodė miesto informacija. Keletą kartų pas ją apsilankius buvo užrašyta daug prisiminimų apie visą Bajarūnų šeimą ir apie patį Mykolą. Ji parodė pluoštą įvairių dokumentų, ekspedicijų nuotraukų albumus, kitas nuotraukas. Kai kurias iš jų leido perfotografuoti. Ji

pati studijavo Freiburgo universitete Šveicarijoje. Evelina Bajarūnas taip pat nurodė jos brolio Mykolo buvusių mokinių geologų Agnijos Iljinos ir P. Lupovo adresą Leningrade. Iš jų gautame laiške taip pat buvo daug įdomios medžiagos.

Surinkta medžiaga 1962 m. buvo paskelbta Lietuvoje. Tai pirmoji publikacija apie M. Bajarūną (Skuodis, 1962). Straipsnio vertimas buvo nusiųstas A. Iljinai ir P. Lupovui į Leningradą, ir šie patvirtino, jog tame straipsnyje bendrais bruožais viskas parašyta teisingai. Po metų atsiuntė savo publikaciją apie M. Bajarūną (Ильина, Лупов, 1963), laiške pažymėdami, kad „Jūsų publikacija pastūmėjo parašyti ir paskelbti šį straipsnį“.

Vėliau Maskvoje buvo susipažinta su kito Evelinos Bajarūnas brolio dukterimi Tatjana ir jos pačios dukra Oksana. Pastaroji padėjo gauti daug įdomios informacijos apie M. Bajarūną iš Odesoje tebegyvenančios jo jaunystės draugės, kuri viename Oksanai atsiųstame laiške rašė, jog M. Bajarūnas jai sakydavo esąs lietuvis. Deja, visa V. Skuodžio surinkta medžiaga apie M. Bajarūną dingo po 1979 m. nuo jo nepriklausančiomis aplinkybėmis. Liko tik kelių nuotraukų fotokopijos ir M. Bajarūno bei jo sesers Evelinos kelių mokslinių straipsnių atspaudai, kurie jai pritarus buvo perduoti Vilniaus universiteto bibliotekai. Taip Mykolas Bajarūnas simboliškai sugrįžo į Lietuvą.

Vėliau gal V. Skuodžio paskelbtų dviejų straipsnių (Skuodis, 1962; 1975) paveiktas M. Bajarūno asmenybe susidomėjo rašytojas Jokūbas Skliutauskas. Jis surinko kelių mokslininkų prisiminimus laiškuose apie M. Bajarūną ir paskelbė lietuviškoje spaudoje (Skliutauskas, 1978; 2001). V. Skuodžio straipsnių apie M. Bajarūną santraukos buvo paskelbtos Lietuvos enciklopedijos 36 ir 37 tome (Skuodis 1969; 1985).

Šio straipsnio parengimo idėja priklauso Vytautui Lelešiui, gyvenančiam ir dirbančiam mokslinį geologinį darbą Tadžikijoje (Dušambė). Jis pateikė kai kurią spaudoje paskelbtą medžiagą, taip pat nurodė ir kitus literatūrinius šaltinius.

MYKOLO BAJARŪNO GYVENIMAS

Mykolas Bajarūnas buvo vienas žymiausių XX a. I pusės tragiško likimo Rusijos geologų. Jis niekuomet nebuvo Lietuvoje, nemokėjo lietuvių kalbos, tačiau visada save laikė lietuviu. Tokia tautybė buvo įrašyta ir jo paskutiniajame TSRS piliečio pase.

Mykolas Bajarūnas gimė 1882 m. rugsėjo 28 d. Stavropolio gubernijoje, Voroncovo-Aleksandrovkos kaime. Jo tėvas Vincas Bajarūnas mokėsi gimnazijoje ir už dalyvavimą 1863 m. sukilime buvo ištremtas iš Lietuvos. Maskvoje jis įgijo provizoriaus profesiją. Motina tikriausiai irgi buvo lietuvių kilmės – taip

manė Evelina Bajarūnas. Jos liudijimu, motinos išei-ginių marškinių rankogalių liaudiški ornamentai buvo išausti, kai tuo tarpu lenkiškų marškinių būdavo nudažyti. Bajarūnų šeimoje augo penki vaikai: dvi dukros ir trys sūnūs. Mykolas buvo antrasis. Vyriausioji sesuo Nelė būdama invalidė mirė Antrojo pasaulinio karo metais. Vidurinis sūnus buvo gabus dailei – vienas žymus dailininkas skatino jį stoti į Peterburgo dailės akademiją. Mirė, kada vienintelė jo dukrelė Tatjana dar buvo mažytė. Jauniausias sūnus Henrikas, įstojęs į baltagvardiečių kariuomenę, dingo be žinios. Evelina iš vaikų buvo jauniausia. Namuose buvo kalbama lenkiškai. Tėvas mirė apie 1896 m., nakties metu į namus įsiveržęs plėšikas 1905 m. peiliu nužudė jų motiną.

M. Bajarūnas mokėsi Vladikaukazo gimnazijoje, kurią baigęs įstojo į Kijevo universitetą (1 pav.). 1905 m. už dalyvavimą demonstracijoje buvo pašalintas iš universiteto pirmojo kurso. Po kurio laiko jis vėl buvo priimtas, studijavo geologijos skyriuje. 1907 ir 1908 metais kartu su geologijos katedros vedėjumi prof. N. Andrusovu dalyvavo ekspedicijose Užkaspijoje, Mangyšlako pusiasalyje, kurio plotas gerokai didesnis už Lietuvą. Mangyšlakas to meto Rusijos žemėlapiuose, taip pat ir geologiniuose, buvo baltoji dėmė. Tai dykumos, vietomis pusiau dykumos beveik negyvenama sritis. N. Andrusovas Mangyšlaką dėl jame esančių gausių prekarverinių atodangų buvo pavadinęs „atversta knyga geologams“.

1 pav. M. Bajarūnas, Kijevo universiteto studentas. 1907 m. (spausdinama pirmą kartą)

Fig. 1. M. Bajarūnas as student of Kiev University. 1907 (first publication)

Dar būdamas studentu 1908 m. M. Bajarūnas buvo išrinktas tikroju Gamtos tyrinėtojų draugijos nariu. 1910 m. baigęs universitetą buvo paliktas dirbti geologijos katedroje asistentu (2 pav.). Tais pačiais metais jis pradėjo savarankiškus geologinius tyrinėjimus, tęsė juos Mangyšlake. Dalyvavo vienos anglų firmos organizuotose ekspedicijose Šiauriniame Pakaspilyje, Uralo upės žiočių rajone. Šių tyrimų metu buvo atrasti naftos telkiniai.

2 pav. M. Bajarūnas, Kijevo universiteto asistentas. 1911–1912 metai

Fig. 2. M. Bajarūnas, Kiev University Assistant. 1911–1912

1913 m. M. Bajarūnas persikėlė į Sankt Peterburgą. Čia jis pradėjo dirbti Geologijos komitete ir Petro Didžiojo vardo Imperatoriškosios mokslų akademijos Geologijos muziejaus vyresniuoju moksliniu kolektyvų saugotoju. Muziejaus direktoriumi buvo F. Černiševas. M. Bajarūnas buvo to muziejaus bestuburių o A. Borisiakas – stuburinių skyriaus vedėju. M. Bajarūnas buvo išrinktas tikroju Mineralogijos ir Geografijos draugijų nariu. Tais pačiais 1913 m. Geografijos draugijos pavedimu jis vykdė geologinius ir geomorfologinius tyrinėjimus Mangyšlake.

1915, 1916 ir 1924 metais Vidurinės Azijos Turgajaus stepėse kartu su jaunu Paleontologijos instituto bendradarbiu, vėliau tapusiu žymiu paleontologu ir rašytoju fantastu, I. Jefremovu rinko paleogeno ir neogeno (terciario) periodo stuburinių gyvūnų skeletų liekanas.

1917 – revoliucijos ir pilietinio karo metais, Perburgo gyventojams iškilus bado grėsmei, M. Bajarūnas išvyko į šalies pietus, norėdamas pasiekti Užkaspiją. Pakeliui aplankė Stavropolyje gyvenančius savo artimuosius. Iš Stavropolio išvykęs kartu su broliu Henriku pateko į baltagvardiečių rankas. Čia juos palaikė bolševikų šnipais ir pasmerkė sušaudyti, paleido tik atsitiktinumo dėka. Sugrįžęs į Saratovą M. Bajarūnas tvarkė apleisto muziejaus eksponatus, dėstė fiziką ir matematiką Aukštuosiuose moterų kursuose. Kiek vėliau ką tik įsteigtame Žemės ūkio institute skaitė geologijos ir mineralogijos paskaitas.

Kada šalyje šiek tiek normalizavosi politinė padėtis, M. Bajarūnas sugrįžo į Peterburgą, kuris 1924 m. buvo pavadintas Leningradu. Čia jis toliau tęsė darbą Rusijos mokslų akademijos geologijos ir mineralogijos muziejuje. Šio muziejaus pagrindu iki 1930 m. buvo įsteigti trys institutai – Geologijos, Paleozoologijos ir Petrografijos, kurių direktoriais buvo paskirti akademikai V. Obručevas, A. Borisiakas ir F. Levinson-Lesingas. M. Bajarūnas, dirbdamas Geologijos institute, kaip ir anksčiau tęsė darbą Geologijos komitete. 1926 m. jis pradėjo vykdyti planingą viso Mangyšlako pusiasalio geologinę nuotrauką (3 pav.).

Evelinos Bajarūnas liudijimu, po pilietinio karo jos brolis Mykolas iš Lietuvos buvo gavęs kvietimą

3 pav. M. Bajarūnas Mangyšlake. 1926–1933 metai
Fig. 3. M. Bajarūnas in Mangyshlak. 1926–1933

dirbti Kaune neseniai įsteigtame Lietuvos universitete. Šis kvietimas jį labai sudomino. Tačiau dar neišspręstos Mangyšlako geologinės mokslinės problemos ir sukauptos, bet neištirtos paleontologinės kolekcijos privertė M. Bajarūną to kvietimo atsisakyti. Galima manyti, kad jį kvietė geologijos katedroje dirbęs, o nuo 1925 m. trumpai jai vadovavęs Marijonas Tomašauskas, kuris iki 1923 m. taip pat dirbo Rusijos Geologijos komitete ir, be abejo, pažinojo M. Bajarūną.

1931 m. pradėta geologinę ekspediciją Mangyšlake nutraukė toks įvykis. Nakties metu samdyti palydovai išsivedė visus kupranugarius su nešuliais, o kitą dieną geologus užpuolė basmačiai – ginkluoti kontrrevoliucinio nacionalistinio judėjimo Vidurinėje Azijoje kovotojai. Jų pasiuntinys M. Bajarūnui pateikė tokį ultimatumą: basmačiai duos tiek vandens ir maisto, kad geologai vyrai galėtų sėkmingai sugrįžti prie Kaspijos jūros pakrančių, tačiau jie turi palikti būryje esančias moteris. M. Bajarūnui su tokiomis sąlygomis nesutikus, prasidėjo susišaudymas. Patyrę nemažus nuostolius, užpuolikai pasitraukė. Nors visi vyrai buvo ginkluoti, tačiau beveik visiems, išskyrus M. Bajarūną, kovos lauke teko šaudyti pirmą kartą. Šis įvykis paskatino vėliau sukurti meninį filmą „Trylika“, kurį statant M. Bajarūnas buvo pakviestas konsultantu. Apie tą incidentą rašė rašytojai I. Sokolovas-Mikitovas ir K. Paustovskis. Apie M. Bajarūną, kaip gamtininką ir medžiotoją, jo sesers Evelinos teigimu, rašė ir rašytojas P. Prišvinas. Medžiotojams skirtai spaudai savo straipsnius siuntė ir M. Bajarūnas. Po to dramatinio įvykio M. Bajarūnas dar keletą kartų lankėsi Mangyšlake tęsdamas anksčiau pradėtus sistemingus tyrinėjimo darbus.

M. Bajarūnas patyrė ir kitų šurpių nuotykių, kurie galėjo pasibaigti tragiškai. Vienos ekspedicijos metu, dykumoje kritus kupranugariui ir arkliui, M. Bajarūnas su savo bendradarbiu pasiklydo ir ilgai klaidžiojo pėsti, naktimis orientuodamiesi tik pagal žvaigždes, kol pagaliau pasiekė Kaspijos jūros pakrantę. Vienos medžioklės Šiaurės Rusijos miškuose metu M. Bajarūną ir jo medžioklės draugą staiga užpuolė varovų išvaryta didžiulė rudoji meška. Pagal susitarimą pirmas turėjo šauti draugas, tačiau šis išsigandęs pabėgo. Meška buvo per arti, todėl M. Bajarūnas negalėjo pakelti šautuvo. Gyvūnas puolė M. Bajarūną ir apkabino jį letenomis. Šis, žaibiškai išsitraukęs medžioklinį peilį, dūrė juo tiesiai į širdį. Meška čia pat krito po medžiotojo kojomis, tačiau savo nagais suspėjo iš medžioklinės odinės striukės nugaroje išplėšti nemažą gabalą medžiagos.

1934–1935 m. TSRS Mokslų akademija ir daugelis jos mokslinių įstaigų, tarp jų ir Geologijos institutas, persikėlė į Maskvą. M. Bajarūnas labai nenorėjo išvykti iš Leningrado, tačiau po ilgų apmąstymų

sutiko toliau pasilikti dirbti Geologijos institute, tačiau jau Maskvoje.

1934 m. Tarybų Sąjungoje įvedus mokslinius laipsnius, M. Bajarūnui už darbus Mangyšlako stratigrafijos ir paleontologijos srityje buvo suteiktas geologijos ir mineralogijos kandidato mokslinis laipsnis. Tais pačiais metais buvo išrinktas tikroju Maskvos Gamtos tyrinėtojų draugijos nariu. 1936 m. jis paskutinį kartą lankėsi Mangyšlake (Skuodis, 1962).

1937 m. gegužę M. Bajarūnas ketino pateikti mokslinei tarybai svarstyti monografiją mokslų daktaro laipsniui gauti, tačiau tų pačių metų kovo mėnesį, naktį iš 10 į 11 dieną, buvo areštuotas ir be teismo, tiktai „troikos“ sprendimu, išvežtas į Magadano srities lagerius. Čia dirbdamas sunkius miško darbus, 1939 metų pabaigoje mirė (Skuodis 1962; Репрессированные..., 1995) (4 pav.). Mirties priežastys ir aplinkybės – nežinomos. Paskutiniajame 1939 m. rugsėjo 11 d. rašytame laiške seseriai Evelinai jis rašė: „Gal tu galėtum susipažinti su mano byla ir pasirūpinti, kad greičiau mane išlaisvintų. Aš nesijaučiu nusikaltęs Tarybų Sąjungai“ (Skuodis, 1962).

M. Bajarūnas, kaip ir jo seserys, nesukūrė šeimos. Pasak sesers Evelinos, Mykolas nusprendė pasilikti nevedęs, kai jo merginą vedė brolis, anksti miręs Tatjanos tėvas.

4 pav. Paskutinioji M. Bajarūno nuotrauka iš lagerio. 1939 m.?

Fig. 4. Last photo of M. Bajarūnas from concentration camp. 1939?

MYKOLO BAJARŪNO MOKSLINIAI DARBAI

M. Bajarūno pagrindinė geologinių tyrinėjimų sritis buvo Rytinis Užkaspijys – Mangyšlako pusiasalis, kurio vien plotis iš šiaurės į rytus siekė apie 300 km. Centrinėje jo dalyje iškilęs daugiau kaip 500 m aukščio Karatau kalnynas. Iki N. Andrusovo, kuris po bolševikų revoliucijos išvyko į užsienį, ir iki M. Bajarūno

rūno ekspedicijų šio krašto niekas iš geologų nebuvo nuosekliau tyrinėjęs.

Mangyšlake M. Bajarūnas pagal surastą paleontologinę medžiagą pirmasis nustatė seniausias uolienas, priskirdamas jas triasai (Шевырев, 1968). Iki jo tas uolienas N. Andrusovas laikė paleozojinėmis. Čia jis išskyrė tris triaso skyrius. Apatinio triaso uolienų ir faunos sudėtyje jis surado analogijų su Himalajų, Grenlandijos ir Amerikos fauna. Šio skyriaus 400 m storumėje nustatė 38 faunos stratigrafinius lygius (Винюков, 1963). Rytinėje raukšlėtoje Mangyšlako dalyje M. Bajarūnas pirmasis išaiškino pagrindinius tektoninius ypatumus. Jis nustatė stambų ir toli nutįsusių tektoninių lūžių, kuris kerta pietinę raukšlėtos zonos dalį. Pagal M. Bajarūną, Mangyšlako raukšlės yra panirusios po didele Ustjurto mio-ceninės dangos storumėje. Ustjurto vakarinės dalies plokštikalnyje atrado Anake-Audano įdaubą, kuri geografiniuose žemėlapiuose nebuvo pažymėta. Vėliau Karatau kalnyne geologinėje struktūroje jis pirmas nustatė ir permo sistemos uolienas. M. Bajarūnas didelį dėmesį skyrė jūros, kreidos, paleogeno ir neogeno stratigrafijai, kuri tik bendrais bruožais buvo aprašyta N. Andrusovo. Gerokai patikslino Karatau antiklinos sparnų tektoninius ypatumus, nagrinėjo ir aprašė Beke-Beškuduno antiklinos geologinę sandarą, kuri N. Andrusovui nebuvo žinoma. Kaip paleontologas jis didelį dėmesį skyrė triaso ceratitų, viršutinės kreidos ir paleogeno jūros ežiukų bei paleogeno ir neogeno moliuskų tyrimams, kurie buvo labai svarbūs datuojant ir stratigrafiškai suskirstant triaso, viršutinės kreidos, paleogeno ir neogeno (terciario) sluoksnius. Dar 1911 m. Vakariniam Karatau, remdamasis bivalvijomis, amonitais ir ceratitais, išskyrė apatinį triasą. Jis buvo surinkęs didelę jūros ežiukų kolekciją, kuri ir padėjo stratigrafiškai suskirstyti viršutinės kreidos ir paleogeno sluoksnius. Po arešto minėta ežiukų kolekcija dingo.

1914 m. M. Bajarūnas Mangyšlake, Vakariniam Karatau, dorikranitiniuose sluoksniuose pirmą kartą atrado čia anksčiau nežinomus ceratitus, svarbius triaso sistemos uolienų amžiaus datavimui. Apie juos rašė 1915 m. paskelbtame straipsnyje. Vėliau drauge su kitais ekspedicijos dalyviais atrado labai turtingas ceratitų sandaivas Karataučiko kalnyne. Pažymėtina, kad Kryme ceratitus pirmą kartą 1932 m. aprašė A. Moisejevas, kurio likimas toks pats kaip ir M. Bajarūno – jis net ir mirė lageryje tais pačiais 1939 metais.

1926–1927 m. centrinėje Mangyšlako dalyje M. Bajarūno atlikta geologinė nuotrauka ir jos pagrindu sudarytas geologinis žemėlapis labai praturtino to regiono geologinį pažinimą. Ypatinę dėmesį M. Bajarūnas skyrė Karatau antiklinai, kurioje, kaip buvo minėta, slūgso didelė apatinio triaso storumė. Čia jis surinko didžiulę amonitų ir ceratitų kolekciją. Remdamasis šiais tyrimais, parašė dvi monografijas apie Mangyšla-

ko triaso stratigrafiją ir amonoidėjas, kurios po M. Bajarūno arešto neaiškiais aplinkybėmis dingo (Ильина, Лупов, 1963; Ильина, Соколова, 1985).

Iki M. Bajarūno Mangyšlake triaso uolienos buvo nežinomos arba mažai žinomos, blogai ištirtos. Be to, jos dažnai buvo neteisingai datuojamos. Triaso uolienų ankstyvesni tyrinėjimai daugiausia buvo atsitiktiniai, specialių šių uolienų tyrimų darbų, skirtų stratigrafijai, nebuvo. O ir tikrų paleontologų Rusijoje tuo metu buvo labai mažai. Rusijos fosilinę medžiagą daugiausia tyrinėjo užsienio mokslininkai (Сребродольская, 1973).

1929–1934 m. M. Bajarūnas vykdė tyrinėjimus Ustjurte ir Vakarų Turkmenijoje, Karabugazo įlankos rajone.

Nors Mangyšlako paleogeno sluoksnių stratigrafinę schemą iki 1815 m. buvo sudaręs N. Andrusovas, tačiau 1911–1918 m. M. Bajarūnas ją iš esmės papildė ir patikslino.

Jau 1911 m. M. Bajarūnas pirmasis išsamiai aprašė Mangyšlake, Tiubedžiko ir Karasiazj-Tospasko rajone rastus naftingumo požymius, vėliau sudarė to rajono geologinį žemėlapi. Mangyšlako cenomanio aukšto sluoksniuose jis surado fosforitus, o jūros uolienose – akmens anglį, nuodugnai ištyrė šias radimvietes. Jis taip pat išaiškino naujas anglingas storumes į rytus nuo anksčiau Karatau antiklinoje aptiktų anglingų vietų. Dar būdamas studentas, 1907 m. kartu su N. Andrusovu Mangyšlake atrado mangano rūdos. 1936 m. Karatau kalnyne jis išsamiai tyrinėjo rūdų buvimo požymius. N. Andrusovas ir M. Bajarūnas iki šiol laikomi Mangyšlako geologinės sandaros ir jos ypatumų tyrinėjimo pradininkais ir pagrindiniais tų tyrinėjimų vykdytojais. Tačiau N. Andrusovas pilietinio karo metais pasitraukė į užsienį.

Po Antrojo pasaulinio karo M. Bajarūno aprašytame naftos buvimo požymių rajone buvo pradėti paieškiniai-žvalgybiniai geologiniai darbai ir išaiškintos didžiulės naftos ir degiųjų dujų atsargos. 1940–1941 m. paskelbti TSRS geologiniai žemėlapiai apėmė ir Mangyšlaką, o šiems žemėlapiams sudaryti buvo panaudota M. Bajarūno atliktų tyrimų medžiaga.

M. Bajarūnas mažai paskelbė savo tyrimų mokslinėje spaudoje. Turbūt jam neužteko laiko. Kaip rašė jo buvę mokiniai, jis vis atidėliojo publikavimą iki visiško darbų užbaigimo, iš kurių daugelio baigti jam taip ir neteko. Tyrimų rezultatus jis skelbė tik žodiniuose pranešimuose, nedaugelyje straipsnių, trumpuose rankraštiniuose pranešimuose bei ataskaitose (Ильина, Лупов; Ильина, Соколова, 1985).

MYKOLO BAJARŪNO SPAUSDINTŲ MOKSLINIŲ DARBŲ BIBLIOGRAFIJA IR JŲ ANOTACIJOS

Kaip jau minėta, M. Bajarūno sesuo Evelina Vilniaus universiteto bibliotekai padovanojo šešių bro-

lio straipsnių atspaudus ir vieną savo – „К вопросу об определении хлорного коэффициента в воде Черного моря“, kuris 1932 m. buvo atspausdintas Valstybinio hidrologijos instituto hidrocheminio skyriaus Novočerkasko poskyrio darbuose. Visiems šiems atspaudams Vilniaus universiteto biblioteka rūpestingai uždėjo puskiečius viršelius ir įtraukė juos į bendrus knygų katalogus.

Čia pateikiamas tų M. Bajarūno darbų bibliografinis sąrašas, papildytas kitų autorių darbuose suraštais M. Bajarūno spausdintų darbų paminėjimais. Manome, kad šis darbų sąrašas tikrai nėra visas. Siekiant jį papildyti, buvo kreiptasi į Rusijos mokslų akademijos Geologijos institutą, kuris mūsų paklausimą persiuntė Geologijos muziejui, tačiau iš jo atsakymo nesulaukta.

Баярунас М. В. 1911. О присутствии на Мангышлаке нижнего триаса. *Изв. имп. АН. серия 5,6(5)*. 298–302.

Баярунас М. В. 1914. Отчет по командировке в Аткарский уезд Саратовской губ. и Сигнахский уезд Тфлисской губ. *Тр. Геол. Музея имп. Петра Великого им. АН. 8*. 153–158.

Баярунас М. В. 1915. Отчет о состоянии и деятельности Геологического комитета в 1914 году. *Изв. Геол. ком. 34(1)*. 118–121.

Баярунас М. В. 1917. Безотточные впадины Южного Мангышлака. *Изв. Русск. геогр. общ. 53, вып. 2–7*.

Баярунас М. В. 1918. Безотточные впадины Южного Мангышлака. Петроград. 46 с.

Баярунас М. В. 1927. Отчет о состоянии деятельности Геологического комитета за 1925–1926 г.г. (Отчет о летних работах Мангышлакской партии). Ленинград: Изд. Геолкома.

Баярунас М. В. 1932а. К геологии Карабугаза. *Изв. Всесоюз. Геол. - разв. объединения. 51, вып. 50*. 737–736.

Баярунас М. В. 1932б. Карасязь-Таспаская антиклиналь. *Изв. Всесоюз. Геол. - разв. Объединения. 51, вып. 95*. 1447–1462.

Баярунас М. В. 1935. *Cephalopoda* Колымо-Индигирского триаса. *Тр. Совета по изуч. Производительных сил. АН СССР. Сер. Якутская, вып. 11*. 35–45.

Баярунас М. В. 1936. Возраст слоев с *Doricranites*. *Изв. АН СССР. Сер. геол. 4*. 539–546.

Toliau pateikiamos kai kurių šių darbų anotacijos, pailiustruotos ištraukų vertimais, siekiant parodyti gyvą rašytinę M. Bajarūno kalbą.

1914 m. M. Bajarūno publikacija

Petro Didžiojo vardo Imperatoriškosios mokslų akademijos Geologijos muziejaus direktorius F. Černi-

šovas 1913 m. vasarą komandiravo M. Bajarūną į Saratovo gubernijos Atkarsko rajoną, kad ten jis ištirtų žemės sluoksniuose atrastas stambaus iškastinio gyvūno skeleto liekanas. Tačiau vietos kaimiečiai jau buvo sunaikinę didžiąją dalį atkastų kaulų. Tik maža jų dalis pateko į Saratovo muziejų. M. Bajarūnas pasipiktinęs rašė: „Iki mano atvykimo į Sergijevkos kaimą, tiesą pasakius, kasinėjimai buvo baigti, jeigu tokį barbarišką būdą, kokį panaudojo kaimiečiai, galima vadinti „kasinėjimais“ [...] Smėlis duobėje buvo visai sumaišytas. Jame be jokios tvarkos pasitaikydavo įvairių kaulų, daugiausia šonkaulių nuolaužos“ (p. 156).

Saratovo muziejus kaulų liekanas, iš kurių, pasak M. Bajarūno, vertingiausias buvo apatinio žandikaulio nuolaužos, atidavė Mokslų akademijos muziejui. Buvo nustatyta, kad tie skeleto fragmentai priklauso naujai *Mesosaurus* sp. (nenustatyta) rūšiai.

Iš Saratovo M. Bajarūnas nuvyko į Tbilisio guberniją. Jis rašo: „Kaukaze apžiūrėjau vieną geologiniu požiūriu įdomiausių vietų – Eldaro stepę ir Eiliar-giu kalnus. Čia Aleksejevkos Donsko politechnikos instituto studentas B. Dobrovolskis atrado smiltainio lėšius su didelėmis žinduolių kaulų sankaupomis. B. Dobrovolskis kasinėjimus vykdė savo iniciatyva. Prie tų kasinėjimų prisidėjo Akademijos Geologijos muziejus (t. y. pats M. Bajarūnas – V. S.), ir 1913 m. gruodyje į muziejų buvo pristatyta 130 pūdų kaulų“.

Daug įvairių stambių žinduolių sumaišytų kaulų buvo rasta viršutinio sarmačio uolienų trijuose lėšiuose. Toliau M. Bajarūnas rašo: „Apie tų kaulų sankaupų gausumą Eldaro stepėje galima spręsti iš to, kad mano apžiūrėtu 12–15 varstų atstumu visur yra minėtas sluoksnis, o nuobirose yra kaulų nuolaužų“ (p. 158).

1918 m. M. Bajarūno publikacija

1913 m. Geografų draugijos pavedimu M. Bajarūnas Pietų Mangyšlako sarmačio cokolinių klinčių plynaukštėje tyrinėjo didžiules uždaras daubas, kurių dugnas yra apie 100 m žemiau jūros lygio. Straipsnyje apie jų susidarymą jis pateikia tokią išvadą: „Anksčiau aprašyti vėjo jėgos ir jo kryptių ypatumai, taip pat sausas klimatas ir staigūs temperatūros svyravimai sudarė palankias sąlygas, kad pasireikštų stiprus eolinis dūlėjimas (defliacija). Pastarasis ir yra, kaip man atrodo, svarbiausias ir tikriausiai vienintelis šių daubų susidarymo veiksnys“ (p. 42).

1932a m. M. Bajarūno publikacija

M. Bajarūnas rašė: „1931 m. vasarą Geologinių žemėlapių institutui pavedus, reikėjo atlikti geologinius

darbus Karabugazo įlankos šiauriniame krante, prie kurio prisišliėjusios Pietų Mangyšlako aukštumos ir Ustj-Urtas. Taip susiklostė, kad tie darbai dėl nuo manęs nepriklausančių aplinkybių pačioje pradžioje buvo nutraukti. Be to, palyginus nedidelis (apie 50 kg) geologinės ir paleontologinės medžiagos kiekis, kuri buvo surinkta vykdant darbus, negrįžtamai pražuvo (turimas omenyje basmačių antpuolis – *V.S.*). Per dvi savaites pavyko nors paviršutiniškai apžiūrėti visą Karabugazo šiaurinę pakrantę ir atlikti tyrinėjimus, kurie gana įdomūs, todėl manau, jog būtina juos paskelbti spaudoje“ (p. 1).

Straipsnyje pažymima, kad anksčiau tose vietose nesilankė nei vienas geologas. Be bendro šio rajono geologinių sąlygų aprašymo, didelis dėmesys skiriamas stambioms karstinėms įgriūvoms, požeminėms galerijomis ir grotoms, taip pat Karabugazo įlankos ir apskritai Kaspijos jūros atsiradimo problemai. Jis rašė: „Aš dabar neturiu galimybės užsiimti išsamiais Kaspijos baseino poterciarinio periodo tyrimais ir atskirai rytine pakrante. Kalbu apie rytinę pakrantę todėl, kad joje tektoninės deformacijos, priešingai vakarinei pakrantei, kvartero ir tikriausiai vėlyvojo terciario laiku beveik visai nepasireiškė“ (p. 9).

Straipsnyje apgailestaujama, kad visas šis rajonas neturi bent kiek tikslesnių žemėlapių, jame neatlikti niveliavimo darbai, todėl pateikti tikslesnių duomenų neįmanoma. Šis straipsnis ypatingas ir tuo, kad jame nuodugniai aprašomi tikrai dviejų savaičių tyrinėjimų rezultatai.

1932b m. M. Bajarūno publikacija

Išsamiai aprašomi naftingumo požymiai. Straipsnis suskirstytas į skyrius: rajono reljefas, stratigrafija, tektonika, naudingosios iškasenos. Jo pabaigoje rašoma: „Kalbant apie Karasjaz-Taspasko vietovėje naftos buvimą, kol kas ką nors tiksliau pasakyti, man atrodo, dar per anksti. Viena vertus, per menkas geologinis ištyrimas, kita vertus, labai dažnai bitumizuotos uolienos yra mažai poringos, smulkiagrūdės ir molingos. Šioje vietovėje daug sprūdžių, o tai nėra palanku naftai išlikti. Be abejo, šiame rajone reikalinga detali geologinė nuotrauka, kuriai turi būti parengtas geras topografinis pagrindas – žemėlapiai, nes be jų tolimesni geologiniai darbai negalimi“ (p. 15).

1935 m. M. Bajarūno publikacija

Straipsnio pradžioje rašoma: „Man buvo perduota ištirti S. V. Obručevio kolekciją, kurią jis surinko 1926 ir 1929–1930 m. ekspedicijų palei Indigirkos ir Kolymos upes metu. Palyginti nedidelis medžiagos kiekis buvo surinktas penkiose vietose“. Toliau trumpai nusakoma tos medžiagos paėmimo vietos geologinė

situacija. M. Bajarūnas ištyrė ir preciziškai aprašė tikrai galvakojų moliuskų rūšis, iš jų ir naujas – *Ceratitis? wakari* Bajarūnas sp. nov., *Sirenites obruchevi* Bajarūnas sp. nov., *Fedaiella* sp. nov., *Nautilus? sp.* indet. Straipsnis iliustruotas lentelėmis. Kai kurias rūšis dėl jų blogo išlikimo apibūdinti buvo sunku.

1936 m. M. Bajarūno publikacija

Autorius aprašo Didįjį Bogdo kalną, esantį Astrachanės gubernijoje, tarp Volgos deltos ir Balchašo ežero. Leopoldas Buchas buvo vienas pirmųjų, kuris, palyginęs to kalno klintyse randamas moliuskų liekanas su Vokietijos klinčių liekanomis, nustatė šių klinčių triaso amžių. Vėliau šias išvadas dėl triaso uolienų buvimo minėtame kalne patvirtino E. Kayzerlingas ir Auerbachas. Tikslesnį šių klinčių amžių pateikė E. Moisisovičius pagal Melerio ir Trautšoldo atsiųstų ceratitų tyrimus. E. Moisisovičius (1882) vienoje išleistoje monografijoje ikikranitinius sluoksnius prilygino verfero „aukšto“ kampilio sluoksniams. M. Bajarūnas rašė: „Nuo to laiko, kada pasirodė Moisisovičiaus darbai, dorikranitinių sluoksnių amžius ilgai nekėlė jokių abejonių, ir literatūroje iki 1931 m. nebuvo kokių nors rimtesnių prieštaravimų Moisisovičiui. Tačiau tais metais buvo paskelbtas I. Jefremovo straipsnis, kuriame autorius, remdamasis mano nuomone, iš dalies Didžiojo Bogdo kalno dorikranitinius sluoksnius su *Capitosaurus* kaukole, mano, kad būtina šiuos sluoksnius pagal amžių pankstinti. Pastaruoju metu tokią nuomonę apie dorikranitinių sluoksnių amžių, taip pat remdamasis mano duomenimis, palaiko ir A. Archangelskis.

Atlikdamas Mangyšlako apatinio triaso uolienų tyrinėjimus ir vėliau, susipažinęs su Mangyšlako Karatau Dolnapinsko pjūvyje surasta gausia apatinio triaso fauna, aš jau 1926 m. suabejojau Moisisovičiaus dorikranitinių sluoksnių nustatyto amžiaus teisingumu. Tačiau Moisisovičiaus autoritetas buvo labai didelis, o mano prielaidos dar nebuvo pakankamai pagrįstos, kad galėčiau prieštarauti literatūroje nusistovėjusiai nuomonei.

Tolimesnis nuodugnus Mangyšlako apatinio triaso faunos tyrinėjimas pagal atskirus horizontus atskleidė didelį jos panašumą su Indijos apatinio triaso fauna, išskyrus pačius apatinius – dorikranitinius – sluoksnius. Ši aplinkybė privertė mane galutinai atsisakyti Moisisovičiaus nuomonės. Mangyšlako *Doricranites* rūšies atstovų visiška analogija su Didžiojo Bogdo šiuo metu dėl jų ekvivalentiškumo nekelia jokių abejonių. Mangyšlako pjūvių ir faunos palyginimas su Indijos, Grenlandijos, Amerikos ir kt. apatinio triasu, leidžia dalį Mangyšlako apatinio triaso sluoksnių, slūgsančių aukščiau dorikranitinių, sugretinti su Indijos pjūviais. Tikrai Mangyšlake nėra apa-

tinio triaso pačios apačios – otocerasinių sluoksnių. Taigi yra visai natūralu Didžiojo Bogdo ir Mangyślako dorikranitinius sluoksnius tapatinti su Indijos ir Grenlandijos otocerasiniais ir oficerasiniais sluoksniais“ (p. 540–541).

Toliau straipsnio autorius aiškina, kodėl Moisisovičius Didžiojo Bogdo dorikranitinius sluoksnius priskiria verfero „aukšto“ viršutiniai daliai. Jis rašė: „Tyrinėdamas dvigeldžių ir pečiakojų fauną, triaso uolienu būvimą Mangyślake aš įrodžiau 1911 m. Tada buvo pastebėtas jų nemažas panašumas su Didžiojo Bogdo triaso uolienu fauna. Toji fauna buvo tiek panaši, kad iki visiško jos sugretinimo trūko tiksliai *Doricranites*.

Pagaliau 1914 m. man pavyko Vakarinio Karatau pietiniame šlaite surasti klintis ir mergelius, gausiai užpildytus kelių rūšių *Doricranites* kiauteliais. Tarp jų buvo ne tik Bogdo kalnui būdingi *Doricranites bogdoanus* Buch., *D. rossicus* Mojs., *D. acutus* Mojs., bet ir šiai grupei nežinomos ceratitų formos: *Subdoricranites discoides* Bajarūnas nov. gn. et sp. nov. Tai visai suprantama, jeigu turėsime omeny Mangyślako triaso uolienu labiau jūrinį pobūdį ir gerokai didesnę kiekybinę ceratitų gausą. Šie radiniai leido galutinai sugretinti Didžiojo Bogdo kalno ir Mangyślako triasą, tačiau neišsprendė klausimo dėl jų stratigrafinės padėties. Tiksliai 1926 m. man ir mano bendradarbiams, tada Leningrado universiteto studentams A. Iljinai, E. Sokolovai, P. Lupovui ir A. Eberzinui, pačioje vakarinėje Karatau antiklinos dayje, Karataučiuke, atradus įvairius apatinio triaso ceratitus, atsivėrė galimybė nustatyti Mangyślako, taip pat ir Didžiojo Bogdo kalno dorikranitinių sluoksnių tikslesnę triaso amžių“ (p. 542).

Toliau autorius aprašo Karataučiuko šiaurinio sparno – Dolnopinsko – pjūvį ir daro išvadą: „Iš pateikto Dolnapinsko pjūvio būdingos faunos matyti, kad iš esmės jis, tik su kai kuriomis išimtimis, pakartoja Himalajų, Vakarinės Amerikos ir kai kurių kitų vietovių apatinio triaso pjūvį ir kartu leidžia Didžiojo Bogdo kalno pjūvį susieti su Indijos triasu“ (p. 544).

Straipsnio pabaigoje M. Bajarūnas rašo: „Anksčiau išdėstyti samprotavimai verčia mane galutinai paankstinti Didžiojo Bogdo ir Mangyślako dorikranitinius sluoksnius [...] Taigi dorikranitiniams sluoksniams vienintelė vieta stratigrafinėje skalėje yra tiksliai pati žemiausioji vieta triaso pjūvyje, t. y. Indijoje jie maždaug atitinka ortocerasinius sluoksnius (p. 545–546).

Šios ilgos citatos rodo, kaip atidžiai ir vykusiai M. Bajarūnas panaudojo paleontologinių tyrimų medžiagą sluoksnių koreliacijai pasauliniu mastu. Žurnalo, kuriame atspausdintas šis M. Bajarūno straipsnis, redakcija pristatydamą jį rašo, kad ši publikacija į TSRS triaso uolienu stratigrafiją įneša esminių pataisų.

Mykolas Bajarūnas jo buvusių mokinių ir bendradarbių prisiminimuose

M. Bajarūnas, būdamas Kijevo universiteto studentu, pasižymėjo kuklumu ir dideliu darbštumu (Skliutauskas, 1978).

Prof. M. Kleras

1926–1928 metais aš tada buvau visai jaunas specialistas geografas. Man teko dalyvauti MA Kazachstano ekspedicijoje. Kreipiausi į mokslininką patarimų. Nepamiršau, kaip šis, tuomet pagyvenęs ir patyręs geologas, sutiko mane, dar neapsiplunksnavusį jaunuolį. Jis nepašyktėjo laiko ir aptarė su manimi visus man rūpimus klausimus. Mudviem besikalbant, mokslininkas pagyvėdavo, atjaunėdavo ir būtent toks – didelis ir karštas savo mokslo entuziastas, nepaprastai atsidavęs mokslo interesams – jis ir išliko mano atmintyje... (Skliutauskas, 1978).

Akademikas I. Gerasimovas

M. Bajarūnas buvo švelnus ir jautrus žmogus. Jis visada su kitais mielai dalydavosi žiniomis ir didele patirtimi (Skliutauskas, 1978).

Akademikas A. Janšinas

Jis buvo nuostabus, labai malonus, geras, jautrus ir visiems draugiškas, dėmesingas ir paslaugus net nepažįstamiems. Tai buvo tikrai geras ir taurus žmogus. M. Bajarūnas nugyveno gražų ir prasmingą gyvenimą, bendradarbiavo su įdomiais ir garsiais mokslininkais, buvo visų gerbiamas. Jis buvo tvirto sudėjimo, didesnio nei vidutinio ūgio, petingas, ežiuku kirptais trumpais plaukais, šiurkščiais ūseliais, mėlynakis. M. Bajarūnas dažniausiai dėvėjo tamsų kitelį be kaklaraiščio. Kaklaraištį jis pasirišdavo tik iškilmingais atvejais – svarbiuose posėdžiuose arba instituto surengtuose pobūviuose. Man atrodė, kad jis daug vyresnis negu 50 metų ir labai solidus (Петрушевский, 1985).

B. Petruševskis

Bestuburių gyvūnų paleontologiją mums skaitė M. Bajarūnas. Visi studentai žavėjosi jo paskaitomis. Jis kalbėjo labai suprantamai. Mus traukė M. Bajarūno paprastumas, nuoširdumas ir betarpišumas, ilgainiui visi jį pamilome. Norėdavau kuo ilgiau bendrauti su juo, vakarais sėdėti jo kabinete, klausytis jo pasakojimų apie paleontologiją. Turėjau laimės išklausyti visą šio mokslo kursą. Jis labai rūpinosi manimi. Dažnai patardavo ne tik ką perskaityti, bet ir kaip skaityti. Jis išvyko į Maskvą, ir man buvo graudu skirtis su žmogumi, kuris mane išvedė į žmones (Skliutauskas, 1978).

N. Kulikovas

Aš buvau antro kurso studentė. Nuo 1925 m. gegužės 15 dienos M. Bajarūnui vadovaujant pradėjau dirbti paleontologijos srityje. M. Bajarūnas nuo pat pirmųjų dienų stengėsi mus sudominti: daug pasakojo apie paleontologiją, jos ryšį su geologija. Jis stebėdavo, ką darau, kaip dirbu, nurodydavo klaidas, padėdavo jas ištaisyti. Tai darė subtiliai ir taktiškai. Jis stengėsi pakelti mūsų autoritetą, kad apie mus žinotų. Kai pas jį užeidavo tokie žinomi mokslininkai, kaip A. Karpinskis, A. Archangelskis, V. Obručėvas, D. Beliankinas, V. Bogačiovas, jis visada juos supažindindavo su mumis, pasakodavo, ką mes veikiame. Mes paprastai dirbdavome Michailo Vikentijevičiaus kabinete, tad turėjome progos išitikinti, kiek įvairių specialistų kreipdavosi į jį patarimų. Vienas geriausių jo bruožų buvo troškimas padėti žmonėms.

1926–1931 metais mums, studentams, teko dalyvauti M. Bajarūno organizuojamose ekspedicijose į Mangyšlaką. Michailas Vikentijevičius kiekviena proga savo asmeniniu pavyzdžiu pabrėždavo, kaip svarbu su žmonėmis elgtis mandagiai, draugiškai. Ir dar vienas M. Bajarūno bruožas atsiskleidė mums, jaunimui, – jo užkrečiantis optimizmas, kuris visiems padėdavo įveikti negandas, kelionės vargus (Skliutauskas, 1978).

Agnija Iljina

Mykolas Bajarūnas buvo malonus žmogus, labai draugiškas ir kupinas meilės žmonėms, puikus pasakotojas, taiklus šaulys ir geras fotografas. Jis pasižymėjo didele erudicija įvairiais geologijos mokslo klausimais, buvo išvalgus gamtos stebėtojas. Domėjosi viskuo ir mokėjo sudominti kitus (Skuodis, 1962).

N. Lupovas

Michailas Vikentijevičius visada noriai dalijosi savo žiniomis su tais, kurie domėjosi Mangyšlako geologinės sandaros ir mineralinių resursų klausimais. Kiekvienas geologas, kuris vykdavo lauko darbų į Mangyšlaką, pas jį gaudavo būtiną konsultaciją. Visiems, kurie nors kiek iš arčiau pažino Michailą Vikentijevičių, visada bus brangus to plačios erudicijos mokslininko, nenuilstančio keliautojo, žavingo žmogaus ir jautraus draugo prisiminimas (Ильина, Лупов, 1963).

A. Iljina ir N. Lupovas

Praėjo daugiau kaip pusšimtis metų, kai susipažinau su M. Bajarūnu, dideliu mokslininku ir puikiu žmogumi. Buvau trečio kurso studentė, kada pradėjau dirbti MA Geologijos institute. Labiausiai man įsiminė M. Bajarūno geraširdiškumas. Visi rasdavo kelią pas jį ir su visais jis buvo paprastas, visus priimdavo šiltai, draugiškai, niekada neatsisakydavo pa-

dėti, patarti. O koks platus ir įvairus buvo šio žmogaus interesų ratas! Jis domėjosi literatūra, menu, parodomis, teatru – viskam atrasdavo laiko. Dar viena jo „silpnybė“ – šaudyti iš mažo kalibro šautuvo. Jis vadovavo mūsų instituto sportinio šaudymo šaulių rinktinei, kuri dalyvaudavo miesto pirmenybėse. M. Bajarūnas šaulys mums labai praversdavo ekspedicijų metu, nes su maistu būdavo striuka. M. Bajarūnas ne tik niekada nepavydėdavo, bet, priešingai – labai džiaugdavosi kito sėkme, neprašytas skubėdavo praskinti kelią kito darbui (Skliutauskas, 1978).

S. Sokolova

Sunku nuodugnai aprašyti visą to įvairiapusiško mokslininko, geologo ir paleontologo, veiklą. Jis buvo plačių pažiūrų, pasižymėjo giliu medžiagos išstudijavimu, išvadų pagrįstumu, todėl jos ir dabar nėra praradusios savo vertės. Lauko tyrinėjimuose jis buvo nepavargstantis, labai pastovus ir atidus. Michailas Vikentijevičius mėgo dirbti su jaunimu. Mums pasisekė, kad pirmasis mūsų geologijos mokytojas buvo toks geranoriškas žmogus kaip M. Bajarūnas. Jis pirmasis mums atvėrė duris į sudėtingą ir įdomų mokslą apie Žemę. Sprendimų platumo, kruopštumo, aštraus pastabumo pažįstant aplinką, mokėjimo apibendrinti surinktą faktinę medžiagą, – viso to mokė M. Bajarūnas. Pirmomis mūsų darbo muziejuje dienomis jis stengėsi, kad būtų įdomu: daug pasakojo apie paleontologiją, jos reikšmę geologijai.

Michailas Vikentijevičius nuolat domėjosi mūsų atliekamu darbu, tačiau ta globa nebuvo smulkmeniška. Jis siekė sustiprinti mūsų savarankiškumą tyrinėjant, taip pat suvokiant faunos evoliuciją, jos genčių ir rūšių visumą. M. Bajarūnas pasižymėjo taktiškumu, paprastumu, geranoriškumu. Jis buvo judrus, linksmas ir energingas. Kartais jis ką nors iš mūsų švelniai pašiepdavo, tačiau tuos pajuokavimus mes primdavome lengvai ir paprastai. Buvo puikus fotografas: jo paskelbti darbai ir pranešimai buvo iliustruojami puikiomis nuotraukomis, kabineto sienas puošė Karatau kalnagūbrio ir atskirų Aktau aukštumų Mangyšlake panoramos, kurias jis demonstravo pranešimų metu, lange ir pačiame kabinete kabėjo spalvotos fotoplokštelės su gražiais gamtos vaizdais.

M. Bajarūnas turėjo didelį autoritetą tarp geologų, ypač tarp dirbančių šalies pietiniuose rajonuose, kur plačiai paplitęs kainozojus ir mezozojus. Erudicija, paslaugus dalijimasis savo žiniomis traukė prie jo ne tik jaunimą, bet ir tokius žymius mokslininkus kaip A. Karpinskį, A. Archangelskį, A. Borisiaką, V. Obručevą, D. Beliankiną, F. Levinson-Lesingą, V. Bogačiovą. M. Bajarūno kabinete dažnai lankydavosi Geologijos komiteto bendradarbiai, kurie dirbo šalies pietuose ir Tolimuosiuose Rytuose. Michailas Vikentijevičius Bajarūnas išliko mūsų atmintyje kaip

didelis mokslininkas ir nuostabus žmogus (Ильина, Соколова, 1985).

A. Ijina ir E. Sokolova

* * *

Dabartinės kartos Rusijos geologams Mykolo Bajarūno vardas, deja, beveik nežinomas. 1995 m. išleistoje knygoje „Represuoti geologai“ (antrasis papildytas leidimas) tarp 694 represuotų geologų paminėtas ir M. Bajarūnas, tačiau jam skirtos tik penkios eilutės, kai kitiems – trečdalis, pusė arba net visas tos knygos puslapis. Tose penkiose eilutėse minima nežinia iš kur atsiradusi klaidinga B. Petruševskio versija, kad M. Bajarūnas po arešto neva mirė eta-po metu.

Juozo Paškevičiaus nuomone, mes dar mažai žinome apie po visą pasaulį išsiblaškiusius lietuvius geologus, jų gyvenimą ir darbus. Daug jų, ypač vyresnės kartos, dirbo Rusijoje, taip pat po Antrojo pasaulinio karo dirbę ar dar tebedirbantys geologai Vakarų Europoje, Šiaurės Amerikoje, Pietų Amerikoje, Afrikoje ir Australijoje. Daugelis jų turėjo arba turi aukščiausius mokslinius vardus ir laipsnius, pasiekė didelių laimėjimų moksle ir praktikoje. Tai geologijos istorijos dalis, kurios pažinimas ir reikšmė yra svarbi ne tik Lietuvai. Apie juos reikia rašyti atskleidžiant jų gyvenimą ir svarius darbus. Manome, kad ateityje sulauksime panašaus pobūdžio straipsnių „Geologijos“ žurnalo puslapiuose.

Literatūra

- Skliutauskas J. 1978. Štai koks buvo žmogus! *Mūsų gamta*. 3. 12–13.
- Skliutauskas J. 2001. Lietuvis, atradęs Mangyšlako naftą. *Nemunas*. 12. 44–46
- Skuodis V. 1962. Naftos žvalgas Mykolas Bajoriūnas. *Mokslas ir gyvenimas*. 12. 28–29.
- Skuodis V. 1969. Bajoriūnas Mykolas. *Lietuvių enciklopedija*. 36. Boston. P. 77.
- Skuodis V. 1975. Geologas Mykolas Bajoriūnas. *Mokslas ir gyvenimas*. 4. 51–52.
- Skuodis V. 1985. Bajoriūnas Mykolas. *Lietuvių enciklopedija*. 37. Boston. P. 56.
- Винюков В. Н. 1963. Пермские и триасовые отложения Мангышлака. *Тр. ВНИГРИ*. 218. С. 194.
- Вялова Р. И., Дьяков Б. Ф., Имашев Н. У. и др. 1963. Южно-Мангышлакский нефтегазоносный район. *Тр. ВНИГРИ*. 218. С. 9.
- Ильина А. П. 1963. Биостратиграфический очерк палеогена Мангышлака. *Тр. ВНИГРИ*. 218. С. 280.
- Ильина А. П., Лупов Н. П. 1963. Памяти Михаила Викентьевича Баярунаса (1882–1940). *Тр. ВНИГРИ*. 218. 447–448.
- Ильина А. П., Соколова Е. И. 1985. К истории геологических исследований 1925–1934 годов. *Очерки по истории геологических знаний*. 22. Москва. С. 9.

- Петрушевский Б. А. 1985. Из жизни геологического института в первые Московские годы. *Очерки по истории геологических знаний* 22. Москва. 29–30, 36.
- Репрессированные геологи. Биографические материалы*. 1995. Москва–Санкт-Петербург. С. 19.
- Сребродольская Н. И. 1973. К истории изучения триасовых отложений в СССР. *Триасовая система*. Москва. С. 14.
- Шведов Г. В., Димаков А. И., Кручинин К. В. 1963. Геолого-геофизическая изученность Мангышлака в связи с его нефтегазоносностью. *Тр. ВНИГРИ*. 218. С. 431.
- Шевырев А. А. 1968. Триасовые амmonoидеи Юга СССР. *Тр. Палеонтол. ин-та АН СССР*. Москва. 15–16.

Vytautas Skuodis, Juozas Paškevičius, Vytautas Lelešius

MYKOLAS BAJARŪNAS – GEOLOGIST AND PALEONTOLOGIST

(120th birthday anniversary)

S u m m a r y

In 1961–1962, V. Skuodis in Leningrad and Moscow collected information on the geologist Mykolas Bajarūnas who considered himself a Lithuanian, but was unknown in Lithuania. He was born in 1882 in Stavropol, Russia. His family is described in the article. M. Bajarūnas studied geology at Kiev University under Prof. N. Andrusov's supervision. He graduated from the university in 1910 and begun to work as an assistant there. He conducted geological investigations of Mangyshlak, at the Caspian Sea, in Middle Asia, Turga Steppe, Georgia.

In 1913 he moved to Sankt Petersburg. There he worked at the Museum of Geology of Academy of Sciences and the Geological Committee. Mykolas Bajarūnas reconvened investigations on expeditions in Mangyshlak.

When in 1922 Lithuanian University was established in Kaunas, M. Bajarūnas was invited to work there, but he wasted that opportunity.

In 1934 the Institute of Academy of Sciences was moved to Moscow. Next year M. Bajarūnas was doctorated in geology. In 1937 he was prepared to obtain doctor habilitus degree in geology, but in March of the same year, during massive repressions, M. Bajarūnas was arrested and without trial sent off to the Magadan concentration camp, where he died in 1939.

Multiplex geological investigations of Mangyshlak conducted by M. Bajarūnas are presented in the article. Before him and Prof. N. Andrusov the geology of Mangyshlak area was almost unknown. In this area M. Bajarūnas carried out geological mapping. He investigated the stratigraphy of strata and fauna of the Permian, Triassic, Jurassic, Cretaceous, Paleogene and Neogene (Tertiary) in detail. He found oil and gas occurrences, where huge oil and gas extraction plants were established later on. M. Bajarūnas found and investigated coal and phosphorus deposits as well.

Some of M. Bajarūnas' published annotations of his articles as well as references are presented in the article.

At the end of the article reminiscences of co-workers and followers on M. Bajarūnas as a personality are presented.

**Витаутас Скуодис, Иозас Пашкевичюс,
Витаутас Лелешус**

**МИХАИЛ ВИКЕНТИЕВИЧ БАЯРУНАС –
ГЕОЛОГ И ПАЛЕОНТОЛОГ**

Резюме

Витаутас Скуодис в 1961–1962 гг. в Ленинграде и Москве собрал сведения о неизвестном в Литве геологе Михаиле Викентиевиче Баярунасе, который считал себя литовцем. Он родился 28 сентября 1882 г. в России, в Ставропольской губернии. В статье приводятся данные о нем и его семье.

М. В. Баярунас учился по специальности геологии в Киевском университете у профессора Н. И. Андрусова. По окончании университета в 1910 г. остался в нем работать в должности ассистента. Проводил исследования на Мангышлаке. Работал в Северном Прикаспии, в Средней Азии, в степях Тургая и в Грузии.

В 1913 г. переселился в Санкт-Петербург. Здесь он работал в Геологическом музее Академии наук и одновременно в Геологическом комитете. Продолжал экспедиционные полевые работы на Мангышлаке.

После основания в 1922 г. Литовского университета в г. Каунасе М. В. Баярунас получил отсюда

приглашение на работу в нем, но этим приглашением не воспользовался.

В 1934 г. Институт геологии Академии наук был переведен в Москву. Вскоре М. В. Баярунас получил научную степень кандидата геолого-минералогических наук. В 1937 г. он уже подготовил диссертацию на соискание ученой степени доктора геолого-минералогических наук, однако в марте того же года он стал жертвой начавшихся в стране массовых репрессий. Без суда М. В. Баярунас был отправлен в Магаданские лагеря, где в 1939 г. скончался.

В статье описываются многочисленные исследования на Мангышлаке, которые проводил М. В. Баярунас. До Н. И. Андрусова и М. В. Баярунаса эта область в геологическом плане почти не изучалась. М. В. Баярунас здесь производил планомерную геологическую съемку, детально изучил фаунистический состав слоев триаса, юры, мела, палеогена и неогена, их стратиграфию.

На Мангышлаке М. В. Баярунас обнаружил и описал места нефтепроявлений, в которых после Второй мировой войны были открыты крупные месторождения нефти и природного газа; кроме того, он там обнаружил и изучал месторождения каменного угля и фосфоритов.

Авторы анализируют и некоторые печатные работы М. В. Баярунаса. Также приводятся воспоминания о Михаиле Викентиевиче Баярунасе его учеников и бывших сотрудников.